

Kiss Attila

A 375 és 1000 közötti kincsleletek, mint a Kárpát-medence kora középkori történeti forrásai. A kincsleletek katalógusa

1. Bevezetés

A kárpát-medencei későcsászárkori Barbaricum („extra Pannoniam”) és a kora középkori (azaz 375 és 1000 közötti) teljes Kárpát-medence területéről 28 arany leletet is tartalmazó kincsleletről van tudomásom (katalógus).¹

Ha kincsleletek létrejöttében/jöttük feltételezzük és elfogadjuk valószínűnek azt a közhelynek számító elméletet, hogy az átlag ember éppen úgy, mint pl. az előkelők vagy éppen az uralkodó családok csak egy-egy történelmi sorsforduló (ellenséges támadás előli menekülés, a királyi ház/királyság megsemmisülése vagy detronizáció) alkalmával rejtették el értékeiket (ill. annak egy részét), amihez a bekövetkező tragédia miatt később már nem juthattak hozzá, akkor a kora középkori depotok is történeti forrásként kezelhetők. (A kárpát-medencei történet alakulása miatt a Dunától északra és keletre elterülő Barbaricumban cca 375 körüli időponttal. Pannoniában viszont a provincia 433-tól kezdődő átadásától kezdem a depotok vizsgálatát. A vizsgálat időbeni felső határát a teljes Kárpát-medencére kiterjedő középkori Magyar Királyság alapítása (1000) adja meg.)

Az általánosságban mozgó megállapításokkal / feltételezésekkel szemben a kora középkori kincsleletek esetében elméletileg rendelkezünk a kontroll lehetőségével is, ha a kincsleletek keletkezését (ti. az elrejtés időpontját) egybevetjük a kárpát-medencei fontosabb történeti eseményekről szóló írott adatokkal. És ha ezek egymással egybevágóak, akkor az őskori depot-horizontból levont történeti következtetések is közvetve igazolást nyernek. Ennek a kontrollnak azonban az is feltétele, hogy az arany-kincsleletek (tárgyak + érmek) mellett az ezüst és bronz tárgyakból és érmékből álló kincsleleteket is bevonjuk a vizsgálatba, hiszen az aranytárgyak csak a társadalmi elit pusztulására, míg a kora középkorban az ezüst és bronz kincsleletek a társadalom mélyebb rétegeinek pusztulására, menekülésére is felvilágosítást adnak, adhatnak.

A kincsleletek éppen úgy, mint a tömegsírok a vesztesek oldaláról tükrözik a történelmet: amikor kincsleletek egykori tulajdonosaik kezén összegyűltek, a tulajdonosok voltak a 'nyertesek'. Viszont amikor az értékek

kincsleletekké váltak, az egykori tulajdonosok lettek a vesztesek. A 'győztesektől' származnak – más korszakokban – pl. a nagy építkezések és a kora középkori Európa nagy sírleletei [Tournay: Childerich (+ 482), Saint-Denis: Arnegunde (+ 570?), Sutton Hoo: Raedwald (+ 625), Malaja Pereščepina: Kuvrat (+ 650)], ugyanúgy, mint a kárpát-medencei igen gazdag sírok (pl. Szeged – Nagyszéksós, Apahida I–II, Kunbábony).

Amikor a következőkben a kárpát-medencei kora középkori kincsleleteket vetjük egybe a kárpát-medencei történeti eseményekkel, akkor az eseményeket mindvégig a vesztesek („vae victis”) oldaláról fogjuk látni.

2. A kincsleletek időbeni eloszlása és keletkezésük lehetséges magyarázata

Ha a kárpát-medencei római kori Barbaricum kincsleleteit 375-től ill. az egész Kárpát-medence kincsleleteit Pannonia lépcsőzetes feladásától (433–) összegyűjtjük (Katalógus) és azokat kronológiai rendben egy áttekinthető táblázatba rendezzük (1. táblázat), akkor abban a következő tendenciák figyelhetők meg.

2.1. Egy nagy kincs-csoportot jelentenek az erdélyi 4. sz. végére keltezett leletek. (1. kép A)

Első típusukat a 6696 g súlyú Crasna / Krászna-i és a 2254 g súlyú Feldioara / Földvár-i aranyrudak alkotják. Azt, hogy itt e leletek egy jelentős történeti sorsforduló során keletkeztek, az bizonyítja, hogy a nagy aranyleletek mellett az egykorú kincsleleteknek további két, szegényebb összetételű típusa is megfigyelhető.

A második típusú kincsleletekben arany és ezüst érmek, valamint ezüst ékszerek találhatók: a/ a 3 arany éremmel együtt egy zömében ezüst érmelet (60 ezüst denár) és ékszereket (122 g) tartalmazó Valea Strimba / Tekerőpatak-i kincs; b/ és arany érmelet és arany + ezüst ékszereket tartalmazó kincs Borsec / borszéki kincslelet.

A harmadik típusú öt kincsleletben csak bronz érmek voltak (Cipău / Maroscsapó: 15 db, Gherla / Szamosújvár: 83 db, Laslea / Szászszentlászló: 28 db, Sarmisegetusa: ? db, Zarnești / Zernest: 75 db).

Ezt a kincshorizontot a numizmatikai / régészeti /

történeti kutatás az Erdélyben élt nyugati gótok (Maroszentanna / Sîntana de Mureş kultura) államának 376–380. évi összeomlásával, és a hunok előli elmenekülésével magyarázza (BONA 1986 129–130; BONA 1990 75–76).

2.2. Az előbbivel azonos korú, az Alföld északkeleti és délkeleti peremén ill. keleti területein elhelyezkedő lelőhelyekről (1. kép B) származó vandál(?) aranylelet (Brestov / Ormód: 430 g arany ékszer + 25 aranyérem: 97,7 g, azaz összesen > 528,4 g arany) valamint a nagy számú bronz éremből álló szarmata ill. gót(?) kincsleletek (Öcsöd: 2284 db, Hajdúnánás – Tedej: 705 db ill. Jupa/Zsuppa: 971 db.) a kutatás egybehangzó véleménye szerint a 4. sz. utolsó negyedében bekövetkezett történeti eseményekkel – a hunok kelet-európai megjelenése okozta menekülés-hullámmal – magyarázhatók (JÓNÁS 1929–30 44, SOPRONI 1966–67 115, 116; MESTER-HÁZY 1994a 284, 292).

2.3. Az egyazon újkori telken, tehát egymás közelében 1797-ben, majd 1889-ben megtalált, egykor két részletben elrejtett 5466 g arany összsúlyú és 2536 g ezüst összsúlyú Szilágysomlyó-i I–II. kincslelet (összesen 8 kg) elrejtését korábban a régészeti – történeti kutatás a gepidák hun uralom alá való kerülésével magyarázta. (A véleményeket összegyűjtve lásd: KISS 1991a 257–258). Az újabb vizsgálatok szerint azonban a kincs legkésőbbi leletei az 5. sz. középső harmadára keltezhetők. (KISS 1982–84 401–408, KISS 1991a 252–253) tehát a gepidák hun uralom alá való kerülésének lehetősége kronológiai okok miatt elesik. A Hun Birodalom bukását (454/455) elsősorban a kárpát-medencei germán népek lázadása okozta, akiknek az élén éppen a gepidák állottak (POHL 1980 252–262). Ezért a szilágysomlyói kincs leletek nem hozhatók összefüggésbe a Hun Birodalom összeomlásával, hiszen nem lenne logikus, hogy éppen a győztes gepidák rejtsek el kincseiket. Így egy újabb feltételezés szerint a 3. sz. végétől fokozatosan gyarapodó, majd arany leletei alapján éppen a hunoknak fizetett római adókból származó aranyból készült jelentős tárgyakkal gazdagodó kincsnek az elrejtése az Attila-uralom kezdetén (445–453) történt gepida dinasztia váltással, Ardarich hatalomra kerülésével volna magyarázható (KISS 1991a 255–256).

2.4. Az időben következő arany kincsleletekre (Hódmezővásárhely – Szikáncs: 6446 g, Biňa / Kisbény: 482 g, Sósartyán: * > 454 g, Šebeš / Szászsebes: *106,12 g, Debrecen környéke: > 8,19 g, Dobra: ? g, Hida / Hídalmás: ? g, Nyírbátor: > 7,8 g) az jellemző, hogy valamennyi solidusokból ill. keleti (indiai és perzsa) aranyérmekből áll (1439 – 108 – „száznál több” solidus). Ezek a kincsleletek az 5. sz. közepén zárulnak és a Kárpát-medencében nagy területen – leszámítva Pannoniát és a Duna-Tisza-közét – helyezkednek el (2. kép). Nem kell nagy képzeleterő vagy logika ahhoz, hogy a hunoknak tonna-számra fizetett aranyadó ismer-

retében az 5. sz. közepén záródó éremleletek elrejtését a Hun Birodalom összeomlásával kelljen magyarázni. Egy más feltételezés szerint – mely az érmeke verdefényes állapotára épít – a Hódmezővásárhely – szikáncsi lelet Bleda halálakor (444/445) került volna földbe (BONA 1991 64).

2.5. Az 5. sz. második felére ill. a 6. sz. első felére keltezhető kincsleletek 'csoportját' egyelőre csak a tág időhatár kapcsolja egybe (3. kép). Ez a 'csoport' negatív példa lehet: az időben elkülönülő leletek helyi, lokális eseményekkel magyarázhatók – ha egyáltalán magyarázhatók – és azt mutatják, hogy a csak a nagy események hozhatnak létre egységes, nagy területekre kiterjedő depot-horizontokat.

2.5.1. Az egykor cca 700–930 g aranyból és cca 978–1284 db nagyméretű gránát/almandin felhasználásával készült arany cloisonné borítású Sárvíz-i lelőhelyű pajzs esetében kérdéses, hogy valódi kincsletről van-e szó. A lelet formailag egy kincslelet, de egy újabb feltételezés szerint a pannoniai Bolia folyó-menti csatában (469) Edica halálakor a mocsaras folyóba esett pajzsáról lehet szó (KISS 1992a–b 12; KISS 1997). Ha ez az eset forogna fenn, akkor a sárvízi leletet törölni kell az 5. századi depotok közül.

2.5.2. A svébek által az 5. sz. második felében még lakott barbaricum szállítás-területéről ismert három – más-más kategóriába tartozó – kincslelet. A karancs-keszi, két Zeno solidusból: a Nové Zámky / érsekújvári 131 bronz éremből és a Dolné Semerovce / Alsószermerédi két Baldenheim-típusú sisakból álló lelet. A két éremlelet záróérmei az 5. sz. harmadik negyedének végén zárulnak, és feltehető (de nem bizonyítható!), hogy e két éremlelet az 5. sz. 2. fele és a 6. sz. második fele közé keltezhető Baldenheim-típusú sisakokkal együtt egyazon történeti esemény következtében kerültek földbe. Ez az esemény – ha a három lelet valóban egy 'lelet-horizontot' jelentene – írott forrás hiányában nem rekonstruálható.

2.5.3. Az erdélyi medencében fekvő Somešeni / Szamosfalván megtalált, s csonkulása előtt cca 1000 g súlyú, női aranyékszereket tartalmazó lelet az 5. sz. harmadik negyedére keltezhető. Az írásos források szerint Erdély ekkor a gepidák uralma alatt állott. (POHL 1980 268) így a kincs elrejtése is a gepida történelem függvénye. Mivel a somešeni / szamosfalvi lelet azonos korú a tőle 5 km-re fekvő (HORED T – PROTASE 1970 Abb. 1) 1042 g aranyleletet tartalmazó apahidai I. (Omharus) sírtól (HAMPEL 1905 II. 39–43, III. 39–43; FETTICH 1953 145–147, Taf. XXI:1–3, XXII–XXV; KISS 1986 123) és a 2457 g aranyat tartalmazó apahidai II. fejedelmi férfi sírtól. (HORED T – PROTASE 1972; KISS 1986 123–124) valamint az egyelőre csak egyetlen hatalmas aranycsattal (215 g) képviselt apahidai III. sírtól. (MATEI 1982; KISS 1986 125) jogos az a feltételezés, hogy az erdélyi gepida királyi

centrum a mai Apahida területén volt (KISS 1987 209). Az is logikus következtetés, hogy a három egykorú, összesen > 3816 g aranyat tartalmazó sírnál későbbi, hasonló gazdagságú sírok hiánya, és a cca 1000 g súlyú someseni / szamosfalvi lelet elrejtése logikailag összefügg és annak az erdélyi királyi családnak (*Ardariking) detronizálásával és pusztulásával magyarázható, melynek kezén a sírok és a kincslelet aranya összegyűlt (BÓNA 1986 149, BÓNA 1990 85).

2.5.4. A mai Budapest területén levő, egykori aquincumi katonavárosi amphiteatrum déli főbejáratánál, egy kő burkolatlap alá rejtett, több mint 440 g ezüst leletet (fibulapárt, gyöngyököt, ezüst csészepárt) tartalmazó kincsleletet a kutatás a 6. sz. első harmadára keltezi és a kincs elrejtését a svéb szállásterület langobard elfoglalásával hozza kapcsolatba (NAGY 1993 356).

2.5.5. Az erdélyi kisselyki / Klein Schelken / Šeica Mică-i, egykor cca 100 solidusból álló éremlelet 75%-a a lelet megtalálása után elveszett (KISS 1992c 62), így az éremlelet megítélése nehézségekkel jár. A megmaradt érmek alapján a kincs összegyűjtése még a hunkorszakban megkezdődött és folyamatosan tartott – a kutatás rendelkezésére álló – „záróérem” szerint Justinus I. (518–527) koráig. Mivel a kincsben talált solidusoknak csak 25%-a áll rendelkezésre, nem dönthető el a kutatásban folyó vita, hogy a lelet elrejtését egy erdélyi gepida királyi dinasztia detronizációja okozta-e. (BÓNA 1986 158, BÓNA 1990 89) vagy pedig a leletet alkotó solidusok sora Justinianus I. (527–567) ideje alatt is tovább gyarapodott-e, s ennek megfelelően a kincs elrejtése a gepidáknak az avarok uralma alá való kerülésekor (567) történt-e (HOREDT 1986 54).

2.6. A kora avar kori kincsleletek (4. kép A)

közé tartozik az erdélyi Firtos / Firtosváralja / Firtosch lelőhely, ahol 1831-ben egyes adatok szerint 300, más adatok szerint 5000 solidusból álló éremleletet találtak. (4. kép A) Az éremlelet folyamatosan gyarapodott a hunkorszaktól a záróérmek alapján a 7. sz. második negyedéig. A hun / gepida (454/455) és a gepida / avar (567) uralomváltást töretlenül „túlélő” lelet gepida tulajdonban volt, s a 7. sz. második negyedében történt elrejtése minden bizonnyal a 7. sz. második negyedének elején történt avar belháborúval („polgárháborúval”) (630/631) (POHL 1980 269, 499, BÓNA 1984 316) lehet összefüggésben ill. azzal magyarázható (FERENCZI 1934 11, FERENCZI 1939 75, HOREDT 1956 105, HOREDT 1986 56, BÓNA 1986 169, BÓNA 1990 94).

A csak említésekből ismert Bački Monoštor / Monostorszeg-i Mauricius Tiberius-solidusokból ill. a Kupusina / Bácskertes-i Phocas-solidusokból álló bizonytalan összetételű leletek létrejöttét feltételeesen ugyanúgy az avar belháborúval lehet magyarázni, mint a Dunaújvárosban talált, egy 619/620-as záróéremmel záródó bronz érmekből álló depot esetében. Ugyanez lenne az eset a Bernece-i lelet esetében is, ha bizonyít-

ható lenne, hogy a bizonytalan összetételű lelet valóban 7. századi és nem a 16. században került elrejtésre.

A jelen tanulmány megírása közben publikált, az állítólag fémkeresővel az egykori Sirmium körzetében, tőle cca 20 km-re fekvő Divos falu határában 1992-ben megtalált, csonkultságában is egy kilónál több összsúlyú arany bizánci csatból, övveretekből és nagyszíjvégből álló feltehetően kincsleletnek az elrejtése a 6. sz. végén vagy a 7. sz. első harmadában történhetett. Az 582-ben avar kézre került bizánci város közelsége, a bizonytalan leletkörülmények, a lelet kiemelkedően magas aranytartalma és az öv vitathatatlan bizánci stílusa miatt nem tudom eldönteni, hogy amennyiben valóban kincsleletről van szó, akkor az elrejtés oka valami esetleges egyéni vagy történeti okra (pl. avar belháború) vezethető-e vissza (KISS 1999).

2.6.1. A 7. sz. közepén vagy a 7. sz. második felére keltezett Tépe-i lelet különös helyet tölt be a kárpát-medencei kincsleletek között. Összetétele (arany álcstája, arany kard-veretei, ezüst kelyhe és egy ezüst tál negyede) alapján egy Kunbábony gazdagságú, kb. 3000 g (vagy annál több!) aranyleletet tartalmazó sír (TÓTH – HORVÁTH 1992) kirablásából származó, elrejtett zsákmány-rész lehet. Ezért, éppen egyedi jellege miatt, egy sírrablás és nem egy történeti esemény emléke lehet (KISS 1999).

2.7. Az egy IV. Constantinus éremmel záródó, összesen 18 bizánci ezüst éremből és bizánci jellegű ezüst ékszerekből valamint egy szasszanida – szogd ezüst csészéből (BÓNA 1992 137) és egy ezüst kehelyből álló Zemiansky Vrobovok / Nemesvarbók-i kincslelet (4. kép B) elrejtése 677–681 utánra esik. Ez az időpont egybeesik a dunai bolgárok honfoglalásával, a közép avar kor kezdetével és minden bizonnyal abban is leli okát a kincs elrejtése (SVOBODA 1953 108, BÓNA 1992 137).

Az 1878-ban megvásárolt Halič / Gács-i – és újabban kincsleletnek minősített (GARAM 1993 65) – bizánci eredetű aranyleletek a kutatás szerint a 6. században GARAM 1993 65 ill. a 6. század végén és a 7. század első harmadában készültek (GARAM 1993 23–24) és elrejtésük a 7. század végén Közép-Szlovákia középvarkori betelepülésével lehet összefüggésben (GARAM 1980 173, 174).

E két kincsleletnek az egész Kárpát-medencében való időbeni viszont arra utal, hogy a közép avar kori újabb bevándorlás és az avar kori településterület megnövekedése az avar kagáni hatalom jóváhagyásával, irányításával békésen történhetett. Hiszen ellenkező esetben – hatalomváltás, hadi események stb. alkalmával – a kárpát-medencei intenzív földmunkák és kétszáz éves régészeti adatgyűjtés alapján több hasonló lelettel kellene számolni.

2.8. A következő, jelentős arany-mennyiséget tartalmazó lelethorizont (4. kép C) (Nagyszentmiklós [1926

g]. Petrovci [66.83 g]. Brestovac [96.2 g]) keletkezése (Ende des 8. – erste Jahre des 9. Jhs: Nagyszentmiklós; post quem 788/789: Petrovci; 9. sz. eleje: Brestovac) egybeesik az Avar Kaganatus összeomlását okozó frank és bolgár hadjáratokkal és az avar polgárháborúval (791–803/804) (POHL 1988 312–323).

Az avar kagáni kincstárát 795-ben Erich friauli herceg kirabolta és 15. négy-négy ökör vontatta szekér rakományát kitevő arany, ezüst és selyem zsákmányát, mint azt a Northumbria-i évkönyvek feljegyezték, (POHL 1988 181) magával vitte Itáliába.

A nagyszentmiklói kincs jellege [23(–24) aranyedény] és súlya (kereken 10 kg, vagy annál is több) arra mutat, hogy az az avar kagáni kincstár részeként kerülhetett elrejtésre. Így minden bizonnyal a 8. legvégén ill. a 9. sz. legelején keletkezett arany leletekből álló kincshorizontot (4. kép C) az Avar Kaganatus bukásával lehet magyarázni (NAGY 1907 337, BÓNA 1984 346, 1599–1600, POHL 1988 182).

2.9. A vizsgált korszak végének kincsleletei (5. kép) sem összetételük (Gaj: 210 solidus, Zsennye: 3 arany karperec, Tokaj: solidusok + ékszerek, Királyföld: Hacksilberfunde, „Huszt”: 400 dirhem, Gégény: ezüst csésze + lószerszám-veret), sem keletkezésük alapján nem alkotnak egy olyan kincslelet-horizontot, mely az egész Kárpát-medencére kiterjedő középkori Magyarország különböző területein levő lelőhelyek alapján egy egységes történeti eseményre volna visszavezethető. Úgy is fogalmazhatunk: ezek a kincsleletek azok a negatív példák, melyek megerősítik a tényleges kincshorizontok és a nagy történeti események közötti ok – okozati összefüggést.

3. A kincsleletek nemesfém forrása

3.1. A Crasna / Krászna + Feldioara / Földvár lelőhelyek összesen 8.89 kg súlyú aranyrúdjai B. und M. Overbeck véleménye szerint egyfelől a rómaiak által fizetett adókkal, másfelől a gót betörésekből származó zsákmánnyal magyarázhatók (OVERBECK 1985 210). A két felvetett lehetőség közül azonban az utóbbi látszik valószínűbbnek, mert

a./ a 367–375 / 375–378 / 378–383 (MOMMSEN 1888 352) ill. 379 februárja (ILIESCU 1965b 280–281) után elrejtett Crasna / krásznai leletek és a 379 (OVERBECK 1985 209) ill. 380 novembere után (ILIESCU 1965b 280–281) földbekerült Feldioara / földvári leletek azért nem származhatnak a gótoknak fizetett adókból, mert egy Themistius nevű szónok szerint 369 után már nem fizettek adót a római császárok a gótoknak (Ammianus Marcellinus XXVII 4,1: HAMPEL 1888 49).

b./ A kárpát-medencei barbároknak (hunok, avarok) fizetett, az írott forrásokban szereplő adókra vonatkozó-

an csak éremmel történt adó/subsidium fizetésre van mind írott, mind régészeti adat. (Sőt az ún. könnyű solidusokban fizetett adók esete azt mutatja, hogy magával a solidusok súlyával is manipuláltak a bizánci hatóságok az avaroknak történt fizetésekkel) (BÓNA 1993 529).

A Crasna / krásznai + Feldioara / földvári leletek tehát részben a kronológiai ok, részben a kincsleletekben levő aranyrudak fizikai formája miatt is gót zsákmányként és nem bizánci adóként jutottak Erdély földjére.

3.2. A Hódmezővásárhely – Szikáncs 6,446 kg, Bíňa / Kisbény: 0,482 kg, Sósartyán: * >0,454 kg, valamint az ismeretlen súlyú dobri leletek solidusai és Hida / hídalmási valamint a nyírbátori aranyérmek esetében nem kétséges, hogy e solidusok a hunoknak fizetett subsidiumok/adók formájában kerültek a Kárpát-medencébe. Írott források szólnak arról, hogy 'Ruga életében az évi adó összege 350 font (114,60 kg) aranyat tett ki. Ez az összeg a margusi 435. évi béke-tárgyalások eredményeként megduplázódott és elérte az évi 700 font (= 229,215 kg) aranyat. Az ezt követő emelés – a hunok követelésére – a II. Anatólius-féle béke (443) után érte el az évi 2100 fontot (= 687,645 kg). Ebben az időben egyeztek meg egy egyszeri 6000 font (= 1964,70 kg) arany kifizetésben is' ((VÁCZY 1940 89–91, BÓNA 1984 271, KISS 1986 108). „450 után Attila semmi adót sem kapott már” (MAENCHEN-HELFEN 1973 182). Egy számítás szerint a hunok 17850 font súlyú (á: 327,45 g) aranyadóban részesültek, ami 5844,9825 kg aranyat felel meg (ILUK 1985 87). (A hunok 450 és 473 között már nem kaptak egyetlen gramm bizánci adót sem, a 474-re számított 2100 font adó viszont 448-ban került kifizetésre! – vö. Priscus Panita frg. 8: DOBLHOFER 1955 19)

3.3. Az 5. sz. középső harmadában, tehát a hunkorban elrejtett szilágysomlyói I. és II. kincs arany és ezüst tárgyainak eredete kétféle. A korábbi, 4. sz-i leletek (római medaillonok, onyxcsászár-fibula, korongos fibulapár, oroszlános fibulapár, emailos fibulapár, aranylánc) feltehetően közvetlenül a Római Birodalomból származnak. Valószínű, hogy – legalábbis a medaillonok, továbbá a onyx császár-fibula – a Római Birodalom és a Gepida királyság közötti, császárról császárra megújított szövetséges kapcsolat kapcsán jutott ajándék formájában a gepida dinasztia birtokába (KISS 1991a 253–254, KISS 1991b 118). A későbbi leletek (a három súlyos aranycsésze) pedig már abból az aranyból készülhettek, amit az akkor már hun alattvaló gepidák a hunoknak fizetett római adókból a hunoktól kaphattak szolgálataik fejében (KISS 1982–84 407–408).

3.4. Az 5. sz. második felében és a 6. sz. folyamán elrejtett erdélyi, gepida tulajdonban volt kincsek (Someșeni / Szamosfalva, Kisselyk / Klein Schelken / Șeică Mică) esetében sem kétséges a kincsekben levő aranytárgyak ill. solidusok eredete: mindkét esetben a hunok-

nak fizetett adó jelenti a forrást. Az Attila-halálát követő, hun hatalom elleni lázadás vezetői ugyanis a gepidák voltak (JordGet 260, POHL 1980 254–258). Ők szereztek meg a hunok szállásait (JordGet 264) és valószínűleg a hun kincstárat is (KISS 1986 108). Nem kétséges így, hogy mind az apahidai királysírok aránya, mind a szamosfalvi kincslelet kb. 1 kg aránya a hun kincstárból eredeztethető. A kisselyki leletben levő solidusok összegyűjtése a hunkorszakra megy vissza, majd ezt az alapösszeget gyarapították egymást követő gepida tulajdonosai, feltehetően egy család egymást követő generációi (KISS 1992c 62, Tabelle 4).

3.5. A 8/9. sz. fordulóján elrejtett, kereken 10 kg súlyú aranyedényekből álló nagyszentmiklósi kincslelet arany nyersanyaga minden bizonnyal a Bizánci Birodalom által az avaroknak fizetett, az újkori történészek által eltérő mennyiségűre becsült, 13 usque 36 tonna súlyú aranyadóból származik (13710 kg: ILUK 1985: 20430 kg; BÓNA 1984 324, 27240 kg: KOVACEVIC 1962–63; 36320 kg: STEIN 1929 10; 27240 kg: POHL 1988 181).

4. Zárszó, következtetések

Az eddig elmondottak három következtetés levonására adnak lehetőséget:

4.1. A kárpát-medencei kora középkori kincsleletek vizsgálatakor ismételtén megállapítható volt, hogy ennek a forrásanyagnak egy része – amint azt a régészeti kutatás korábban egyedi, konkrét vizsgálatok alkalmával már számos esetben bizonyította – alkalmas történeti következtetések levonására.

4.2. Megállapítható volt, hogy a jelentős kincsleletek elrejtésének három oka lehet:

4.2.1. Kora középkori államalakulatok összeomlása:

a. az erdélyi (nyugati- / wisi-) gót királyság összeomlása (380/381), (WOLFRAM 1979 81–82) [pl. Krászna + Földvár],

b. a Hun Birodalom összeomlása (454/455), [pl. Hódmezővásárhely – Szikáncs, Kisbény],

c. az Avar Kaganatus összeomlása (791–805) [Nagyszentmiklós]

4.2.2. dinasztia váltás vagy polgár-háború [pl. Szilágysomlyó, Szamosfalva, Firtosvár]. Ez az esemény okozhatja jelentős kincslelet létrejöttét.

4.2.3. olyan egyedi, nem általánosítható esetleges okok, amelyekre nem lehet történeti magyarázatot adni [pl. Tépe, Gaj, „Husz”]

A kincsek elrejtésének három típusa egyben jelzi annak fokozatait, ahogy a nagyon valószínűtől, a lehetségesen keresztül a valószínűtlen felé csökken a történeti rekonstrukció esélye.

A kora középkori jelentős kincsleletek / kincshorizontok megléte közvetve tehát megerősíti az őskori –

írással források nélküli – korszakok kincseiből / kincshorizontjaiból levonható történeti jellegű következtetések igazság tartalmát is.

4.3. A kárpát-medencei kora középkori kincsleletek arany és ezüst leleteinek zöme, akár eredeti római medaillon vagy érem formájában, akár beolvasztva, nyersanyagként ékszerként vagy luxuscikként felhasználva tükrözi a kárpát-medencei 'barbárok' és a Római, majd Bizánci Birodalom közötti aszimmetrikus kapcsolatot, amely során a Római, majd Bizánci Birodalom évszázadokon keresztül évről évre arannyal vásárolta meg vagy kísérelte meg megvásárolni a Birodalom határán élő barbároktól vagy közvetlenül a békét vagy a limes előtti élőfalként a Birodalom határainak védelmét (KISS 1991b).²

5. A kincsleletek katalógusa

Σ: össz súly;

*: kikövetkeztetett adat;

>: több, mint ...

keltezés: az elrejtés időpontja

1. Backi Monostor / Monostorszeg [1906 előtt]

összetétel: Mauricius Tiberius (582–602) aranyérmei

össz súly: ?

keltezés: post quem 582–602

irodalom: SOMOGYI 1997 26, Nr. 4; 136, 147

Bernecz (Berneczbaráti) [1862]

összetétel: 17 aranyérem, az egyik Phocas (602–610).

Megjegyzés: állítólag a kincslethez tartozik egy 1544-ből származó aranyérem (SOMOGYI 1997 29–30, 146, 148) – ha ez valóban így van, akkor a leletet az avar kori kincsleletek közül törölni kell

össz súly: * 77.18 g arany (KISS 1986 130)

keltezés: post quem 610

irodalom: RÓMER 1864 164; RÓMER 1870; SOMOGYI 1997 29–30, 136, 148

2. Bina / Kisbény – Berek [1964]

összetétel: 108 solidus: 1x Arcadius (383–408), 9x Honorius (395–423), 1x Galla Placidia (+450), 40 x Theodosius II. (408–450), 1x Eudocia (+460), 53 x Valentinianus III. (425–455), 1x Honoria (+454), 2x barbár utánzat, Záró érem: II. Theodosius *IMP XXXXII COS XVII PP). Kibocsátási év: 443.

össz súly: 482 g arany

keltezés: „Mitte des 5. Jhs., bzw. kurz nachher” (KOLNIKOVÁ 1967–68 48)

irodalom: KOLNIKOVÁ 1967–68; PIETA 1897 391, Taf. 65

3. Borsec / Borszék – Hollóvölgy [1873 előtt]

összetétel: „Mondják, miszerint a többnemű ismeretlen

pénzek között a legkülönösebb képekkel ellátott s majd Konstantin-féle aranyak is lettek volna s többféle ismeretlen ezüst-arany eszközök”

keltezés: 4. sz.

irodalom: MARGITAY 1873 139; HOREDT 1958 29; BONA 1986 126

4. Brestov / Ormód [1891]

összetétel: Aranytárgyak + 25 aranyérem (LEHÓCZKY 1892). Aranytárgyak: három aranyrög, aranylánc, aranyhenger, fibula-töredék, láncszem Σ : 430,5 g, valamint aranyérmek:

1. Sabina (Hadrinanus [417–138] felesége – (4,84 g); 2. Marcus Aurelius (161–180) – (6,23 g); 3. Diocletianus (284–305) – (4,67 g); 4. Maximianus Hercules (285–305) – (5,00 g); 5. Maximianus Hercules (285–305) – (5,38 g); 6. Galerius Maximianus (292–311) – (nincs adat); 7. Licinius (307–324) – (nincs adat); 8. Constantinus I. (306–337) – (5,04 g); 9. Constantinus I. (306–337) – (5,13 g); 10. Constantinus I. (306–337) – (3,42 g); 11. Constantinus I. (306–337) – (4,17 g); 12. Crispus (317–326) – (4,42 g); 13. Constantinus II. (317–340) – (4,23 g); 14. Constans (333–350) 2 db: (4,28 g), (nincs adat); 15. Constantius II. (323–361) – (4,60 g); 16. Vetrano (350) – (4,97 g); 17. Magnentius (350–353) 2 db (nincs adat); 18. Constantius Gallus (351–354) – (4,38 g); 19. Julianus (361–363) – (4,53 g); 20. Valentinianus I. (364–375) 2 db – (4,49 g + 4,30 g); 21. Valens (364–378) 2 db – (4,34 g + 4,38 g). Nr. 1–25
összsúly: KUZSINSZKY 1892 336–338: 97,7 g.

Zárérem: Valentinianus RIC 1/a. Lungudunum, 364–367; Valentinianus RIC 2/a 364–367–375; Valens RIC 1/b Sirmium 364; Valens RIC 3/c 364–367; KISS 1982–84 412. 64. jegyzet

összsúly: > 528,4 g arany (* 547,04 g arany)

keltezés: post quem 367–375

irodalom: LEHÓCZKY 1892. KUZSINSZKY 1892, KROPOTKIN 1961 56. Nr. 398; KISS 1982–84 412. 64. jegyzet

5. Brestovac [1821]

összetétel: arany tárgyak – övcsat, két szíjvég, két gyűrű csukló-szerkezettel, két gyűrű, két gönb-alakú csüngő, fülbevalók, korong-alakú lemez

összsúly: 96,2 g arany

keltezés: 9. sz. eleje

irodalom: HAMPEL 1905 II. 423–426, III. 320; NOLL 1974 90.

6. Budapest, III. Aquincum – Katonai amphiteatrum [1940]

összetétel: két aranyozott kengyelfibula (115,5 + 75,8 g), tíz kónikus ezüst gomb (10 x 11,3 g), két félgömb-alakú ezüst csésze (135,0 + ? g)

összsúly: > 439,6 g ezüst (NAGY 1993 364 Anm. 28)
keltezés: 6. sz. első harmada (NAGY 1993 356, 364, 27. jegyzet)

irodalom: NAGY 1941 12. Abb. 10; BÓNA 1956 217–220. Taf. XLVIII-L., KALTOFEN 1984 Nr. 35; NAGY 1993 361. Nr. I, 364. Anm. 28

7. Cipău / Maroscsapó [1959]

összetétel: 15 bronz érem I. Constantinustól (307–337) Valentinianusig (364–375).

keltezés: post quem 364–375.

irodalom: ZRINYI 1976 132

8. Crasna / Krászna – Krásznaüveguta [1887]

összetétel: 15 aranyrúd: I. rúd: 476 g = CURTA Nr. 3; II. rúd: 472 g = CURTA Nr. 2; III. rúd: 208+248 g = CURTA Nr. 4; IV. rúd: 375,65 g = CURTA Nr. 12; V. rúd: 102 + 166,05 + 192,87 g = CURTA Nr. 13; VI. rúd: 151,12 + 111,15 + 164,15 g = CURTA Nr. 14; VII. rúd: 499,86 g = CURTA Nr. 7; VIII. rúd: 409 g = CURTA Nr. 5; IX. rúd: 145,06 + 127,17 + 134,04 g = CURTA Nr. 6 + CURTA Nr. 15; X. rúd: 339 g = CURTA Nr. 11; XI. rúd: 520,46 g = CURTA Nr. 10; XII. rúd: 372 g = CURTA Nr. 1; XIII. rúd: 524 g = CURTA Nr. 8; XIV. rúd: 134,75+100,7 g; XV. rúd: 458,39 g = CURTA Nr. 9; töredékek: 128 + 69,75 + 6,84 g = CURTA Nr. 16–19. (KENNER 1888 21–24 + CURTA 1990 280–281)

összsúly: 6,636,01 g arany (KENNER 1888 21–24)

keltezés: post 367–375 / 375–378 / 378–383 (MOMMSEN 1888 352)

irodalom: RESCH 1887; KENNER 1888; NAGY 1887; HAMPEL 1888; PULSZKY 1897 52–53; PIPPIDI – RUSSU 1976 377–380; OVERBECK 1985; CURTA 1990 280–281. Nr. 1–20; BÓNA 1992 135, 155, 2. jegyzet

9. Debrecen környéke(?) [1879 előtt]

összetétel: Kumara Gupta (415–455) aranya (8,19 g); Gupta dinasztia (319–510) aranya (súly: nincs adat); Kidara, Kusán sahjának (425–430) gandharai aranyérme (súly: nincs adat).

összsúly: > 8,19 g arany

keltezés: 5. sz. első felének a vége(?)

irodalom: SUPKA 1915 226–234, 36–41, Taf. 35: 3a-b, 4a-b, 5a-b

10. Divoš (Sirmium [Sremska Mitrovica] környéke) [1992]

összetétel: arany övcsat, 5 arany álcát, nagy arany övveret, arany bújtató, korong-alakú övveret, arany akasztó-veret

összsúly: 1008,23 g

keltezés: 7. sz. első harmada

irodalom: POPOVIC 1997, KISS 1999

11. Dobra [1811]

összetétel: éremlelet, többségében II. Theodosius (408–450) érmei

összsúly: ? g arany

keltezés: 5. sz. első felének a vége (?)

irodalom: HOREDT – PROTASE 1972 219. Nr. 4

12. Dolné Semerovce / Alsószemeréd [1935]

összetétel: két baldenheimi típusú sisak

keltezés: 5. sz. második fele és a 6. sz. első fele (PIRLING 1974 481)

irodalom: EISNER 1940 145–148; 1946 5–30, 30–43. DEKÁN 1979 Abb. 2–3

13. Dunaújváros – Dunapart [1968 előtt]

összetétel: 24 bronz érem: I. Anastasius (491–518) – Heraclius (619/620)

keltezés: 7. sz. első fele

irodalom: FRZU 1 192–193, Nr. 9–25.

14. Feldioara / Földvár / Marienburg – „Goldgruben” [1880, 1934]

összetétel: 5 aranyrúd: 1. rúd: cca 545 g (ELMER 1935a 271, ELMER 1935b 19) = OVERBECK Nr. 3 (OVERBECK 1985 203) = ILIESCU 1965 272, Taf. II:1; CURTA Nr. 23; 2. rúd: cca 597 g (ELMER 1935a 271, ELMER 1935b 19) = OVERBECK Nr. 2 (OVERBECK 1985 203) = ILIESCU 1965 274, Taf. II:2; CURTA Nr.24; 3. rúd: cca 380 g (ELMER 1935a 271, ELMER 1935b 19) = OVERBECK Nr. 1 (OVERBECK 1985 203) = ILIESCU 1965 274, Taf. I:2; CURTA Nr. 22; 4. rúd: [”1960”] 393,27 g (ILIESCU 1965 269–270, Taf. I:1, CURTA Nr. 21); 5. rúd: [”1982”] 338,9 g (OVERBECK 1985 199, CURTA Nr. 25).

összsúly: 2254,17 g arany

keltezés: post quem 379 (OVERBECK 1985 209)

irodalom: ELMER 1935a-b, ILIESCU 1965a-b, PIPPIDI – RUSSU 1976 381–384, Nr. 432; OVERBECK 1985; CURTA 1990 282. Nr. 21–25; STEUER 1993

15. Firtosu / Firtosvára / Firtosch – Felsőtető [1831]

összetétel: 300 solidus, más adatok szerint 5000 solidus

összsúly: 300 solidus: * 1350,00 g arany (KISS 1986 130); 5000 solidus: * 22700 g arany

keltezés: 7. sz. második negyede (KISS 1992c 63)

irodalom: FERENCZI 1934, 1939, KISS 1992c 60–63; SOMOGYI 1997 40–42, 148–149.

16. Gaj / Gáj [1858]

összetétel: 210 solidus: III. Theodosius (+717), X. Constantinus és II. Romanus (911–959), III. Nicephorus és II. Basilius (963–969), I. Basilius és XI. Constantinus (976–1025)

összsúly: * 953,4 g arany (KISS 1986 139)

keltezés: 10. sz. vége. vagy 11. sz. eleje

irodalom: KISS 1986 121

17. Gégény – Monokdomb [1903]

összetétel: ezüst csésze (99,09 g), három ezüst szügyelődísz (10,59 + 10,20 + 9,18 g), hét ezüst kantárveret (6,03 + 5,78 + 5,68 + 5,67 + 5,65 + 5,59 + 5,03 g).

összsúly: 168,49 g ezüst

keltezés: 10. sz. első harmada (FODOR 1996 144)

irodalom: JÓSA 1904, HAMPEL 1907 115–116, DIENES 1961 183–185, FODOR 1996 144–145

18. Gherla / Szamosújvár [1974]

összetétel: 83 bronz érem: Faustina seniortól I. Valentinianusig

keltezés: post quem 367/375 (CHIRILA – GUDEA – CHIFOR 1979 526, 532)

irodalom: CHIRILA – GUDEA – CHIFOR 1979

19. Hajdúnánás – Tedej [1965]

összetétel: 705 római bronzérem (II. Constantius [341–346] érmeitől I. Valentinianus [367–375] érmeiig) + vaseszközök: kapa, csákány, balta, fokos, bogrács, ösztöke, vasalás, zablá

keltezés: a hadrianopolisi csata [378] utáni időszak

irodalom: SOPRONI 1966–67, MESTERHÁZY 1994a

20. Halič / Gács [1878 előtt]

összetétel: bizánci aranylánc, 4 arany fülbevaló

összsúly: 45,49 g

keltezés: 7. sz. vége (GARAM 1980 173–174), 6. sz. GARAM 1993 65)

irodalom: GARAM 1980 172 Abb. 7:1–5; GARAM 1993 26, Taf. 30:1–5 (a 30.t.4–5. fülbevalók leírása nélkül)

21. Hida / Hídalmás [1956 előtt]

összetétel: „drei Goldmünzen von Theodosius..., vermutlich von Theodosius II.”

összsúly: ? arany

keltezés: 5. sz. második felének az eleje (?)

irodalom: HOREDT 1956 74

22. Hódmezővásárhely – Szikáncs [1963]

összetétel: 1439 solidus: 2x Honorius (395–423), 32x II. Valentinianus (425–455), 1405x II. Theodosius (408–450).

összsúly: 6446 g arany

keltezés: post emissionem 443 (SEY 1976 19)

irodalom: SEY 1976

23. „Huszt” (egykori Máramaros megye) [1904]

összetétel: > 400 ezüst dirhem (FOMIN – KOVÁCS 1987 9)

összsúly: > 923,45 g ezüst (= 368 érem súlya!)
 keltezés: post quem 935–941 (FOMIN – KOVÁCS
 1987a 37; FOMIN – KOVÁCS 1987b)
 irodalom: FOMIN – KOVÁCS 1987a-b

24. Jupa / Zsuppa / Tibiscum – Római tábor [1925]

összetétel: 971 bronz érem
 keltezés: post quem 383–392
 irodalom: CHIRILA – GUDEA – STRATAN 1974 5–
 15, 99

25. Karancseszi – Béke-út 7. [1968]

összetétel: Leo (457–474) k:t solidusa (4,46 + 4,47 g)
 összsúly: 8,93 g arany
 keltezés: post quem 457–474
 irodalom: SEY 1969

26. „Királyföld” / „Königsboden” [1891 előtt]

összetétel: lándzsahegy, 6 ezüst boglárgyöngy (24,7 +
 24,5 + 23,2 + 17,5 + 11,0 + 13,5 g), lunula töredéke
 (5,4 g), három ezüst fülbevalópár (10,6 + 6,3 + 8,6 +
 3,6 + 4,8 + 4,4 g)
 összsúly: 158,1 g ezüst
 keltezés: 10. sz. utolsó negyede (MESTERHÁZY 1996a
 62)
 irodalom: MESTERHÁZY 1996a

27. Kupusina / Bácskertes [1906 előtt]

összetétel: bizonytalan számú Phocas (602–610) solidus
 összsúly: ?
 keltezés: post quem 602–610
 irodalom: SOMOGYI 1997 62, Nr. 47, 138–139, 148

28. Laslea / Szászszentlászló – ‘Unghiul Prodului’ [1968]

összetétel: 28 bronz érem (Augustus – Valentinianus)
 keltezés: post quem 364–375(?)
 irodalom: MITREA 1970 342

29. Nagyszentmiklós / Sînnicolau Mare [1799]

összetétel: 23 arany edény
 összsúly: 9926 g arany (NOLL 1974 84); * 10882 g
 (KISS 1996b 91–92)
 keltezés: 8. sz. vége – 9. sz. első évei (BÓNA 1984 346,
 1600, POHL 1988 182)
 irodalom: HAMPEL 1905 II. 401–423, III. 288–318;
 NOLL 1974 84–89; LÁSZLÓ -RÁCZ 1977

30. Nové Zámky / Érsekújvár – Szőlők [1937]

összetétel: 131 bronz érem [Gallienus, II. Constantius
 (337–361), II. Valentinianus (375–392), Arcadius (383–
 408) vagy Honorius (393–423), II. Theodosius (408–
 450), Marcianus (450–457), I. Leo (457–474), Aelia
 Zenonis (476–477) kisbronzai] egy edényben. Záró
 érem: Aelia Zenonis (476–477)

keltezés: post quem 476/477
 irodalom: KERÉNYI 1945–46

31. Nyírbátor [1913 előtt]

összetétel:
 a./ II. Theodosius solidus, (emissio: 430–441: HAHN
 1989 Nr. 25–26, Torbágyi Melinda meghatározása),
 (GOHL 1914 70). Az éremmel kapcsolatban Zoltai La-
 jos, a debreceni Déri Múzeum egykori igazgatójának
 egy feljegyzése ismert, miszerint látta a leletet, de nem
 vette meg (ISTVÁNOVITS 1997 148).
 b./ II. Theodosius solidus, (debreceni Déri Múzeum,
 ltsz. IV.1913.70, emissio: 430–441: HAHN 1989 Nr.
 25–26, Torbágyi Melinda meghatározása)
 (ISTVÁNOVITS 1997 147, Abb. 137).
 c./ II. Theodosius solidus, (a nyírbátori Báthori István
 Múzeum, ltsz. 67.248.1., emissio: 430–441: HAHN
 1989 Nr. 25–25, Torbágyi Melinda meghatározása)
 (ISTVÁNOVITS 1997 147, Abb. 136)
 „Talán nem tévedünk, ha úgy gondoljuk e három egyko-
 rú pénz alapján, hogy Nyírbátorban vagy környékén egy
 éremkincs kerülhetett földbe.” (ISTVÁNOVITS 1997
 148)
 összsúly: > 7,8 g arany
 keltezés: 5. sz. második felének kezdete(?)
 irodalom: GOHL 1914 70, ISTVÁNOVITS 1997 147–
 148

32. Öcsöd [1927]

összetétel: 2284 centenionales bronz érem
 keltezés: post quem emissionem (375–378)
 irodalom: JÓNÁS 1929–30

33. Petrovci [1891]

összetétel: 9 arab aranydinár, arany karperec töredéke,
 arany fülbevaló
 összsúly: 66,83 g arany (KISS 1986 137–138)
 keltezés: post quem 788/789
 irodalom: SEC 1892; MIRNIK 1981; KISS 1986 119–
 120, 137–138, SIMONI 1991 187–188, Nr. 281–282,
 KISS 1996a 236.

34. Sarmizegetusa / Várhely – Amphitheatrum [1890]

összetétel: „több csomó Valentinianus-féle (364–375)
 apró rézérme”
 keltezés: post quem 375/378
 irodalom: TÉGLÁS 1897, HORED T 1958 36

35. Sárvíz [1878]

összetétel: arany pajzs-veretek + almandin betétek
 összsúly: 174,2 g; * 700,24 – 933,23 g arany (KISS
 1997 107)
 keltezés: 450–475/482 (KISS 1997 95)
 irodalom: HAMPEL 1905 II.46, III. 39; ALFÖLDI 1932
 64, Taf. IX; KISS 1997

36. Šebeš / Szászsebes / Mühlbach [1915: 'néhány év előtt']

összetétel: V. Varahran (420–438) 14 aranyérme (á: 7,93 g)

összsúly: * 106,12 g arany (KISS 1986 127)

keltezés: post quem 420–438

irodalom: SUPKA 1915 234–236, Taf. 35:6a-b. 7a-b

37. Šeica Mică / Kisselyk / Klein Schelken – Küküllő völgy [1856]

összetétel: cca 100 solidus

összsúly: * 454,00 g arany (KISS 1986 127)

keltezés: 'zwanziger oder dreißiger Jahre des 6. Jhs.' (BÓNA 1986 158); 'bis 567' (HOREDT 1986 54).

irodalom: HOREDT 1964 195, BÓNA 1981 384-, CSEH 1984–88 72. Nr. 61B: teljes bibliográfia!; KISS 1992 62–63, Tabelle 4

Sirmium: vide Divos

38. Someșeni / Szamosfalva [1963]

összetétel: fonott arany lánc, 12 arany csüngő, 1 arany pektorale, 12 arany gyöngy, 1 nagy arany övcsat, 1 kisebb arany övcsat, 2 arany karperec, 4 arany gyűrű

összsúly: 630,78 g arany (KISS 1986 127) Σ: * cca 1 kg arany (HOREDT – PROTASE 1970 86)

keltezés: 450–475 (HOREDT – PROTASE 1970 96)

irodalom: HOREDT – PROTASE 1970

39. Sósartyán – Aranyosgödör [1878 előtt]

összetétel: „száznál több 'I. Theodosius'-féle (408–450) solidus” (HAMPEL 1880 65), amiből csak kettő került gyűjteménybe

összsúly: * > 454 g arany

keltezés: post emissionem 442–443

irodalom: HAMPEL 1880 65, PINTÉR 1887 433, FEHÉR 1954 93, Taf. 22:2, BÓNA 1991 274

40. Szilágysomlyó I–II. [1797 + 1889]**I. kincslelet**

összetétel: 14 arany medaillon Maximianustól (286–305) Gratianusig (367–383), [375 utáni veret]; 52 csüngős aranylánc; korong-alakú arany csüngő; nyitott aranygyűrű; arany karperec töredéke; arany elosztó; 11 arany gyűrű; 13 arany lemez-gyűrű (NOLL 1974 73–75).

II. kincslelet

összetétel: arany onyx-fibula, arany korong-alakú fibulapár; arany oroslán-alakú fibulapár; arany tengericsikó-ábrázolású fibulapár; arany eskü-karika; 3 arany csésze; 7 aranylemez-bevonatos ezüst fibulapár

összsúly: * 5466,30 g arany, + 2536,31 g ezüst (KISS 1991a 251)

keltezés: 5. sz. középső harmada (KISS 1991a 253)

irodalom: HAMPEL 1905 II. 15–43, III. 14–36; ALFÖLDI 1929–30; FETTICH 1932; NOLL 1974 73–75; KISS 1991a; STARK 1992; HARHOIU 1993; SCHMAUDER 1997; MARTIN 1997

41. Tépe [1911]

összetétel: 2 arany kardveret; arany álcsat + ezüst kehely; ezüst töredék: egy ezüst ezüsttál negyede (709, 14 g).

összsúly: 82,26 g arany (KISS 1986 133); + > 709,14 ezüst

keltezés: 7. sz. közepe ill. második fele (GARAM 1993 107)

irodalom: GARAM 1993 106–107

42. „Tokaj”

összetétel: bizonytalan összetételű kincslelet

bizánci leletek: 11 solidus (I. Romanos Lakapenos és Christophoros [921–931] solidusa (4,12 g); 10 VII. Konstantinos Porphyrogenitos és II. Romanos [948–959] solidusa (3,41 + 2,9 + 2,57 + 2,44 + 1,62 + 1,57 + 1,59 + 1,24 + 1,32 + 1,21g); 2 lunula, valamint tört ezüst leletek: fülbevalók, ezüst rudacska

összsúly: > 22,95 g arany + ? g ezüst

keltezés: 10. sz. utolsó harmada (MESTERHÁZY 1994b 236, 242)

irodalom: KOVÁCS 1989 72, MESTERHÁZY 1994b 236, 242

43. Valea Strîmbă / Tekerőpataka – Kápolna-oldal [1938]

összetétel: ezüst kengyelfibula: 24 g; két ezüst csat: 21 + 28 g; ezüst szíjvég 12,5 g; 2 ezüst gyűrű: 4 + 2 g; 2 ezüst karperec: 17 + 14 g; 60 ezüst denár: Hadrianus (117–138), Marcus Aurelius (161–180), Faustina (+175), Lucilla (+183), Commodus (175–192); 3 aureus: Gratianus (367–383); 3 arany lunula

összsúly: 122,5 g ezüst (sem az arany lunulák, sem az arany ill. ezüst érmek nem kerültek mérésre, a leletek a II. világháborúban megsemmisültek).

keltezés: post quem 367–383

irodalom: SZÉKELY 1945; SZÉKELY 1969 20–22;

HOREDT 1982 160–162 Abb. 61

44. Zemiansky Vrbovok / Nemesvarbók [1937]

összetétel: 18 ezüst érem [17 db: II. Constans (641–668), 1 db: IV. Constantinus (668–689)] + ezüst tárgyak: 'egy pár nagyobb kürtösvégű-karperec, egy pár kisebb kürtös-végű karperec, egy nyakpereg, egy sérült fülbevaló, egy további fülbevaló, egy pár csüngő, egy rosetta-alakú gomb ezüst borítása, egy lemezes korong, nyolc kisebb félgömb, egy keskeny, meghajlított pálca, egy lapos pálca, egy díszítetlen és egy préselt díszítésű csésze, egy kehely' (SVOBODA 1953 101)

összsúly: az érmek összsúlya: > 80,441 g ezüst, az ezüst

tárgyak súlya közöletlen

keltezés: 'a 670-es évek, vagy 677–681' (SVOBODA 1953 108)

irodalom: SVOBODA 1953. RADOMERSKY 1953

45. Zarnesti / Zernest [1908]

összetétel: 75 római kisbronz érem Licinustól II. Valentinianusig

keltezés: post quem 375–392

irodalom: HORED T 1958 30

46. Zsennye [1925]

összetétel: 3 arany karperec

összsúly: 276,48 g arany (KISS 1986 139)

keltezés: 10. sz.

irodalom: POLL 1932–33

Lábjegyzetek:

¹ Eredetileg elhangzott előadás formájában – 'Die völkerwanderungszeitlichen und frühmittelalterlichen Schatzfunde im Karpatenbecken. Katalog der Schatzfunde von 375 bis 1000.' – 1997. november 15-én Stockholmban a 'Roman gold and the development of early Germanic kingdoms. Aspect of technical, socio-

political, artistic and intellectual development, A.D. 1 – 550.' c. symposionon.

² Ezúton köszönöm meg Istvánovits Eszternek, Torbágyi Melindának, Kiss Etelének és Borsos Tündének segítségüket; továbbá Vári Ágnesnek a tanulmány rajzainak elkészítését.

Irodalom:

ALFÖLDI 1929–30: Alföldi, A., Anyaggyűjtés a római pénzek Magyarországon készült egykorú utánzatainak osztályozásához. Materialien der gleichzeitigen Nachahmungen von römischen Münzen aus Ungarn und den Nachbarnländern. NumKöz. 28–29. 1929–30. 6–9, 10–25.

ALFÖLDI 1932: Alföldi, A., Leletek a hun korszakból és etnikai szétválasztásuk. Funde aus der Hunnenzeit und ihre ethnische Sonderung. ArchHung 9. Budapest 1932.

Ammianus Marcellinus: Ammianus Marcellinus, Res gestae. vol. 1–2. Bibliotheca Teubneriana. Leipzig 1978.

BÓNA 1956: Bóna, I., Die Langobarden in Ungarn. Acta ArchHung 7. 1956. 183–242

BÓNA 1962: Bóna, I., A darufalvi ezüstkins. Soproni Szemle 1962. 227–241. 312–318.

BÓNA 1964: Bóna, I., Der Silberschatz von Darufalva. Acta ArchHung 16. 1964. 151–169.

BÓNA 1981: Bóna, I., Randbemerkungen zur „Erwiderung“ von K. Horedt. Acta ArchHung 33. 1981. 383–386.

BÓNA 1984: Bóna, I., A népvándorlaskor és a korai középkor története Magyarországon. in: Magyarország története I. ed: Székely, Gy. – Bartha, A., Budapest 1984. 265–373, 1586–1606.

BÓNA 1986: Bóna, I., Dáciától Erdőlvéig. A népvándorlás kora Erdélyben (271–896). in: Erdély története I. ed: Makkai L. – Mócsy A. Budapest 1986. 107–234, 565–590.

BÓNA 1990: Bóna, I., Völkerwanderung und Frühmittelalter (271–895). in: Kurze Geschichte Siebenbürgens. ed: Köpeczi, B. Budapest 1990. 62–106. 694–697.

BÓNA 1991: Bóna, I., Das Hunnenreich. Budapest 1991.

BÓNA 1992: Bóna, I., Ugrin, E., Le trésor de Zalésie. Louvain-la Neuve 1987. ArchÉrt 119. 1992. 132–137.

BÓNA 1993: Bóna, I., „Barbarische“ Nachahmungen von byzantinischen Goldmünzen im Awarenreich. Rivista Italiana di Numismatica 95. 1993. 529–538.

CHIRILA – GUDEA – STRATAN 1974: Chirila, E. – Gudea, N. – Stratan, I., Drei Münzhorte des 4. Jahrhunderts aus dem Banat. Lugoj 1974.

CHIRILA – GUDEA – CHIFOR 1979: Chirila, E. – Gudea, N. – Chifor, I., Tezaurul monetar de la Gherla, sec. IV – Der Münzhort von Gherla, 4. Jahrhundert. AMP 3. 1979. 525–531, 531–533.

CSEH 1984–88: Cseh, J., Adatok az V–VII. századi gepida emléanyag egységéhez. Erdély V–VII. századi gepida lelőhelykatasztere. (Angaben zur Einheit des gepidischen Denkmaterials im 5.–7. Jahrhundert. Gepidischer Fundkatalog von Siebenbürgen in den 5–7. Jahrhunderten). SzMMÉ 1984–1988 (1991) 29–77.

CURTA 1990: Curta, Fl., Zu den chronologischen Problemen der römischen Goldbarrenschätze aus Crasna (Kr. Covasna) und Feldioara (Kr. Braşov). Dacia 34. 1990. 269–284.

DEKÁN 1979: Dekán, J., Vel'ka Morava. Bratislava 1979.

- DIENES 1961: Dienes, I., A honfoglaló magyarok. in: A kiskvárdai vár története. ed: Éri, I., Kiskvárdá 1961. 95–196.
- DOBLHOFER 1955: Dolbhofer, E., Byzantinische Diplomaten und östliche Barbaren. Byzantinische Geschichtschreiber IV. Graz – Wien – Köln.
- EISNER 1940: Eisner, J., Zwei Spangenhelme vom Baldenheimer Typus. IPEK 13. 145–148.
- EISNER 1946: Eisner, J., Dve prilby tipu Baldenheimského z Popili. Deux casques á cottes de type de Baldenheim, découvertes a Dolnie Semerovce. Historia Slovaca 3–4. 1946. 5–30, 30–43.
- ELMER 1935a: Elmer, G., Neu gefundene römische Goldbarren. Mitteilungen der Numismatischen Gesellschaft in Wien. 16. 1935. 271.
- ELMER 1935b: Elmer, G., Exkurs über die römischen Goldbarren aus Sirmium (Naissus und Thessalonice) und ihre Datierung. Numizmaticar 2. 1935. 17–21.
- FEHÉR 1954: Fehér, G., A IX–XI. századi hazai régészeti anyag kritikai kiadásához. Bemerkungen zur kritischen Ausgabe der ungarischen archäologischen Denkmäler des IX–XI. Jahrhunderts. FolArch 6. 1954. 92–94, 206–207.
- FERENCZI 1934: Ferenczi, S., Firtosvár aranyéremlelete. Székelység 4/7–8. 1934. 2–16.
- FERENCZI 1939: Ferenczi, S., Der Firtosche Fund byzantinischer Goldmünzen. Siebenbürgische Vierteljahrschrift 63. 1939. 59–78.
- FETTICH 1932: Fettich, N., A szilágyosomlyói második kincs. Der zweite Schatz von Szilágyosomlyó. ArchHung 8. Budapest 1932.
- FETTICH 1953: Fettich, N., A Szeged – Nagyszéksósi hun fejedelmi sírlelet. Le trouvaille de tombe princière hunnique á Szeged-Nagyszéksós. ArchHung 32. Budapest 1953.
- FODOR 1996: Fodor, I., Gégény – Monokdomb. in: A honfoglaló magyarság. ed: Fodor, I. Budapest 1996. 144–145. = Gégény – Monokdomb. in: The ancient hungarians. ed: Fodor, I., Budapest 1996. 144–145.
- FOMIN – KOVÁCS 1987a: Fomin, A. V. – Kovács, L., A Máramaros megyei („huszti”) 10. századi dirhemkincs. Budapest 1987.
- FOMIN – KOVÁCS 1987b: Fomin, A. V. – Kovács, L., The tenth century Máramaros country („Huszt”) dirham hoard. Budapest 1987.
- FRZU 1: Die Fundmünzen der Römischen Zeit in Ungarn. 1. Budapest 1990. hrg: J. Fitz.
- GARAM 1980: Garam, É., VII. századi aranyékszerek a Magyar Nemzeti Múzeum gyűjteményeiben. Goldschmuck des 7. Jahrhunderts in den Sammlungen des Ungarischen Nationalmuseums. FolArch 31. 1980. 157–173. 174.
- GARAM 1993: Garam, É., Katalog der awarenzeitlichen Goldgegenstände und der Fundstücke aus den Fürstengräbern im Ungarischen Nationalmuseum. Catalogi Musei Nationalis Hungarici. Seria (sic) Archaeologica I. Budapest 1993.
- GOHL 1914: Gohl, Ö., Éremleletek. NumKöz 13. 1914. 17–22.
- HAHN 1989: Hahn, W., Die Ostprägung des Römischen Reiches im 5. Jahrhundert (408–491). Wien 1989.
- HAMPEL 1880: Hampel, J., Magyarhoni régészeti leletek repertoriuma. ArchKözl 13/2. 1880. 33–75.
- HAMPEL 1888: Hampel, J., A krásznai római aranyrudak kora és rendeltetése. ArchÉrt N.S. 8. 1888. 48–50.
- HAMPEL 1905: Hampel, J., Alterthümer des frühen Mittelalters in Ungarn. Braunschweig 1905. I–III.
- HAMPEL 1907: Hampel, J., Újabb tanulmányok a honfoglalási kor emlékeiről. Budapest 1907.
- HARHOIU 1993: Harhoiu, R., Die Medallone aus dem Schatzfund von Şimleul Silvaniei. Dacia 37. 1993. 221–236.
- HOREDTEK 1956: Horedt, K., Untersuchungen zur Frühgeschichte Siebenbürgens. Bukarest 1956.
- HOREDTEK 1958: Horedt, K., Contribuţii la istoria Transilvaniei in secolele IV–XIII. Bucuresti 1958.
- HOREDTEK 1964: Horedt, K., Aşezarea fortificate de la Şeica Mică. SCIV 15. 1964. 187–202.
- HOREDTEK 1982: Horedt, K., Siebenbürgen in spätrömischer Zeit. Bukarest 1982.
- HOREDTEK 1986: Horedt, K., Siebenbürgen im Frühmittelalter. Bonn 1986.
- HOREDTEK – PROTASE 1970: Horedt, K. – Protase, D., Ein völkerwanderungszeitlicher Schatzfund aus Cluj – Someşeni (Siebenbürgen). Germania 48. 1970. 85–98.
- HOREDTEK – PROTASE 1972: Horedt, K. – Protase, D., Das zweite Fürstengrab von Apahida (Siebenbürgen). Germania 50. 1972. 174–220.
- ILIESCU 1965a: Iliescu, S. O., Un nou lingou roman de aur, descoperit in Transilvania, Revista muzeelor 2/1. 1965. 9–14.
- ILIESCU 1965b: Iliescu, S. O., Nouvelles informations relatives aux lingots romains d’or, troués en Transylvanie. Revue des études sud-est européennes 3. 1965. 269–281.
- ILUK 1985: Iluk, J., The export of gold from the Roman Empire to barbarian countries from the 4th to the 6th centuries. Der Goldexport aus dem römischen Kaiserreich in die Länder der „Barbaren” vom 4. bis 6. Jahrhundert. Münstersche Beiträge zur Antiken Handelsgeschichte 4: 79–102, 102.
- ISTVÁNOVITS 1997: Aranyak a Jósza András Múzeumban. (Aranytárgyakat tartalmazó leletegyüttesek a nyíregyházi Jósza András Múzeum gyűjteményeiben.) Régészeti gyűjtemények Nyíregyházán 1. ed: Almássy, K. – Istvánovits, E. – Kurucz K. Nyíregyháza 1997.
- JÓNÁS 1929–30: Jónás, E., Az öcsödi éremlelet. NumKöz 28–29. 1929–30. 30–44.
- JordGet: Jordanes: Romana et Getica. Monumenta Germaniae Historica. Auctores Antiquissimi VI/1. Berlin 1882. –

- W. Maertens: Iordanis – Gotengeschichte nebst Auszügen aus seiner römischen Geschichte. Übers. von W. Maertens. Die Geschichtsschreiber des deutschen Vorzeit. V. Leipzig 1884. – Jordanes, A gótok eredete és tettei (De origine actibusque Getarum) ed: J. Bokor. Brassó 1904.
- JÓSA 1904: Jósa, A., Honfoglaláskori leletről Gégényben. ArchÉrt 24. 1904. 175–176.
- KALTOFEN 1984: Kaltoven, A., Studien zur Chronologie der Völkerwanderungszeit in südlichen Mitteleuropa. BAR Int.Ser. 191. 1984
- KENNER 1888: Kenner, Fr., Römische Goldbarren mit Stempeln. Numismatische Zeitschrift 20. 1888. 19–46.
- KERÉNYI 1945–46: Kerényi, A., Az érsekújvári lelet. Une découverte à Érsekújvár. Der Fund von Érsekújvár. NumKöz 44–45. 1945–46. 16–20, 35, 37–38.
- KISS 1982–84: Kiss, A., Der Zeitpunkt der Verbergung des Schatzfundes von Szilágysomlyó I und II. Acta Antiqua 30. 1982–84. 401–416.
- KISS 1986: Kiss, A., Die Goldfunde des Karpatenbeckens vom 5 – 10. Jahrhundert. Angaben zu den Vergleichsmöglichkeiten der schriftlichen und archäologischen Quellen. Acta ArchHung 38. 1986. 105–145.
- KISS 1987: Kiss, A., Über ein Insigne des Gepidenkönigs Omharus von Apahida (Siebenbürgen). Az apahidai gepida király, Omharus egyik királyi jelvényéről. FolArch 38. 1987. 193–217, 218.
- KISS 1991a: Kiss, A., Die Schatzfunde I und II von Szilágysomlyó als Quellen der gepidischen Geschichte. Archaeologia Austriaca 75. 1991. 249–260.
- KISS 1991b: Kiss, A., Die barbarischen Könige des 4–7. Jahrhunderts im Karpatenbecken, als Verbündeten des Römischen bzw. Byzantinischen Reiches. ComArchHung 1991. 115–128.
- KISS 1992a: Kiss, A., The Huns and Germanic Peoples (406[?]-567/568). in: Garam, É. – Kiss, A., Gold Finds of the Migration Period in the Hungarian National Museum. Milano – Budapest 1992. 8–13.
- KISS 1992b: Kiss, A., Hunnen und Germanen (406?–567/568). in: Garam, É. – Kiss, A., Goldfunde aus der Völkerwanderungszeit im Ungarischen Nationalmuseum. Milano – Budapest 1992. 8–13.
- KISS 1992c: Kiss, A., Germanen im awarenzeitlichen Karpatenbecken. in: Awarenforschungen. hrg.: F. Daim. Wien 1992. 35–134.
- KISS 1994–95: Kiss, A., A kunbábonyi I, kora-avar vezéri sir leleteinek belső összefüggései. A leletanyag csoportosítása. – Die inneren Zusammenhänge der Funde des Grabes I, des frühawarischen Fürstengrabes von Kunbábony. Gruppierung des Fundstoffes. ComArchHung 1994–1995. 261–276, 277–278
- KISS 1996a: Kiss, A., 'in terra nummus' – Kárpát-medence avarkori kereskedelmi kapcsolatainak vázlata a régészeti és numizmatikai leletek tükrében. – 'in terra nummus' - Die Skizze der Handelsbeziehungen des Karpatenbeckens in der Awarenzeit im Spiegel der numismatischen und archäologischen Quellen. MFMÉ – StudArch II. 1996. 221–243, 243–245.
- KISS 1996b: Kiss, A., Zur Frage der Kontinuität bzw. Diskontinuität des awarischen Khaganats (567 – 796). Wieviel Khaganate der Awaren hat es gegeben? in: Ethnische und kulturelle Verhältnisse an der mittleren Donau vom 6. bis zum 11. Jahrhundert. Symposium – Nitra 6. bis 10. November 1994. hrg.: Bialeková, D. – Zábajnik, J. Bratislava 1996. 83–98.
- KISS 1997: Kiss, A., Der goldene Schildrahmen von Sárvíz-Flu3 aus dem 5. Jahrhundert und der Skirenkönig Edica. Alba Regia 26. 1996. 83–132
- KISS 1999: Kiss, A., The treasure of a golden Byzantine belt from the Sirmium region. Acta ArchHung 51. 1999. (nyomdában)
- KOLNIKOVÁ 1967–68: Kolniková, E., Nález noskororimských solidov v Biňi. Der Fund spätromischer Solidi in Biňa. Beitrag zu Münzen aus der Völkerwanderungszeit in der Slowakei. NumZbor 10. 1967–68. 5–46, 47–50.
- KOVAČEVIĆ 1962–63: Kovačević, J., Avari i zlato. Starinar 13–14. 1962–63. 125–135.
- KOVÁCS 1989: Kovács, L., Münzen aus der ungarischen Landnahmezeit. Archäologische Untersuchung der arabischen, byzantinischen, westeuropäischen und römischen Münzen aus dem Karpatenbecken des 10. Jahrhunderts. Fontes Archaeologici Hungariae. Budapest 1989.
- KROPOTKIN 1961: Kropotkin, V. V., Klady rimskih monet na territorii SSSR. Moskva 1961
- KUZSINSZKY 1892: Kuzsinszky, B., Az ormódi aranykincs érmei. ArchÉrt N.S. 12. 1892. 335–338.
- LÁSZLÓ – RÁCZ 1977: László, Gy. – Rácz, I., Der Goldschatz von Nagyszentmiklós. Budapest – Wien – München 1977.
- LEHÓCZKY 1892: Lehóczky, T., Az ormódi aranykincsről. ArchÉrt N.S. 12. 1892. 75–76.
- MAENCHEN-HELFFEN 1973: Maenchen-Helfen, O., The World of the Huns. Berkeley – Los Angeles.
- MARGITAY 1873: Margitay, Á., Borszéki leletek. ArchÉrt 7. 1873. 131–139.
- MARTIN 1997: Martin, M., Die goldene Kette von Szilágysomlyó und das frühmerowingische Amulettgehänge der westgermanischen Frauentracht. The golden chain from Szilágysomlyó and early Merovingian amulets chatelaines in West Germanic women's costume. in: Perlen. Archäologie, Techniken, Analysen. Akten des Internationalen Perlensymposiums in Mannheim vom 11. bis 14. November 1994. hrg.: von Freeden, U. – Wiczorek, A. Bonn 1997. 349–371, 372.
- MATEI 1982: Matei, St., Al treilea mormint princiar de la Apahida. Le troisième tombeau princier d'Apahida. Acta MN 19, 1982. 387–391.

- MESTERHÁZY 1994a: Mesterházy, K., Pénzekkel keltezett későcsászárkori eszközelet Hajdúnánás-Tedejről. Ein mit Münzen datierter spätkaiserzeitlicher Werkzeugfund aus Hajdúnánás-Tedej. StudCom 23. 1994. 273–291, 292.
- MESTERHÁZY 1994b: Mesterházy, K., Az ún. tokaji kincs revizója. Revision des sog. Tokajer Schatzes. FolArch 43. 1994. 193–239. 240–242.
- MESTERHÁZY 1996a: Mesterházy, K., A királyföldi kincs és kapcsolatai. Der Königsbodener Schatz und seine Verbindungen. in: A magyar honfoglalás korának emlékei. ed: Wolf, M. – Révész, L. Miskolc 1996. 57–62. 62.
- MESTERHÁZY 1996b: Mesterházy, K., Királyföld. (Szeben – Brassó vidéke, Románia). in: A honfoglaló magyarság. ed: Fodor, I. Budapest 1996. 239. = Királyföld (Sibiu – Brasov area, Romania). in: The ancient hungarians. ed: Fodor, I., Budapest 1996. 239.
- MESTERHÁZY 1996c: Mesterházy, K., „Tokaji” lelet. in: A honfoglaló magyarság. ed: Fodor, I. Budapest 1996. 202–204. = The 'Tokaj' find. in: The ancient hungarians. ed: Fodor, I., Budapest 1996. 202–204.
- MIRNIK 1981: Mirnik, I., Coin Hoards in Yugoslavia. BAR Int.Ser. 95. Oxford 1981.
- MITREA 1970: Mitrea, B., Descoperiri recente si mai vechi de monede antice si bizantine in Republica Socialista Romania. SCIV 21. 1970. 331–347.
- MOMMSEN 1888: Mommsen, Th., Goldbarren aus Sirmium. Zeitschrift für Numismatik 16. 1888. 351–358.
- NAGY 1887: Nagy, G., A krásznai aranyrúdokról. ArchÉrt N.S. 7. 1887. 444–445.
- NAGY 1907: Nagy, G., A honfoglalók. Ethnographia 18. 1907. 257–268, 321–339.
- NAGY 1941: Nagy, T., Il secondo anfiteatro romano di Aquincum. Corvina 4. 1941. 1–16.
- NAGY 1993: Nagy, M., Óbuda a népvándorlás korban. Óbuda zur Zeit der Völkerwanderung. BudRég 30. 1993. 353–370, 370–371.
- NOLL 1974: Noll, R., Vom Altertum zum Mittelalter. Führer durch das Kunsthistorische Museum. Nr. 8. Wien 1974.
- OVERBECK 1985: Overbeck, B. – Overbeck, M., Zur Datierung und Interpretation der spätantiken Goldbarren aus Siebenbürgen anhand eines unpublizierten Fundes von Feldioara. Chiron 15. 1985. 199–210.
- PIETA 1987: Pieta, K., Die Slowakei im 5. Jahrhundert. in: Germanen, Hunnen und Awaren. Schätze der Völkerwanderungszeit. Nürnberg – Frankfurt am Main 1987. 385–397.
- PINTÉR 1887: Pintér, S., Nógrádvidéki régészeti kutatásairól. ArchÉrt N.S. 7. 1887. 429–433.
- PIPPIDI – RUSSU 1976: Pippidi, D. M. – Russu, I. I., Inscrțiile grecesti si latine din secolele IV-XIII descoperite in Romania – Inscriptiones intra fines Dacoromaniae repertae graecae et latinae anno CCLXXXIV recentiores. Bucuresti 1976.
- PIRLING 1974: Pirling, R., Ein Spangenhelm des Typs Baldenheim aus Leptis Magna in Lybien. Studien zur vor- und frühgeschichtlichen Archäologie. Festschrift für Joachim Werner zum 65. Geburtstag. München 1974. 471–482.
- POHL 1980: Pohl, W., Die Gepiden und die Gentes an der mittleren Donau nach dem Zerfall des Attilareiches. in: Die Völker an der mittleren und unteren Donau im fünften und sechsten Jahrhundert. Wien 1980, ed: Wolfgram, H. – Daim, F. 239–305.
- POHL 1988: Pohl, W., Die Awaren. Ein Steppenvolk in Mitteleuropa. 567–822 n. Chr. Wien 1988.
- POLL 1932–33: Poll, K. M., A zsenyeyi kincs. Der Schatz von Zseny. ArchÉrt 46. 1932–33. 62–84, 201–202.
- POPOVIC 1997: Popovic, I., Zlatni avarski pojas iz Sirmijuma. Golden avarian belt from the vicinity of Sirmium. Beograd 1997. Narodni Muzej, Beograd, Monografije, knjiga 10, Arheološki institut, Beograd, Posebna izdanja, knjiga 32. National Museum, Belgrade, Monographie, vol. 10; Archaeological Institute, Monographies, vol 32.
- Priscus: Priscus Panita, Fragmenta in Excerptis de legationibus servata. ed: C. de Boor I. Berlin.
- PULSZKY 1897: Pulszky, F., Magyarország archaeológiája. I–II. Budapest 1897.
- RADOMERSKY 1953: Radomersky, P., Byzantské minci z pokladu v Zemianském Vrbovku. Byzantinische Münzen aus dem Verwahrfunde in Zemiansky Vrbovk. PamArch 44. 1953. 109–122, 125–127.
- RESCH 1887: Resch, A., A krásznai aranykincs. ArchÉrt N.S. 7. 1887. 392–395.
- RÓMER 1864: Römer, Fl., Magyar régészeti krónika. ArchKözl. 4. 1864. 158–173.
- RÓMER 1870: Römer, Fl., Hont megyében Berneczén. ArchÉrt 3. 1870. 92.
- SCHMAUDER 1997: Schmauder, M., Römische Auszeichnung oder barbarische Imitation? Zu den sogenannten Kaiserfibeln. Ms 1997.
- SEC 1892: Sec. Fr., Ruma, 30 studena 1891. VHAD 14. 1892. 22–23.
- SEY 1969: Sey, K., Karancskesz – Béke u. 7. RégFüz I. 22. 1969.44. = ArchÉrt 96. 1969. 259.
- SEY 1976: Sey, K., A szikáncsi V. századi solidus lelet. The fifth century Solidus Find of Szikáncs. NumKöz 74–75. 7–18, 18–19.
- SIMONI 1991: Simoni, K., Medioevo. in: Tesori nazionali della Croatia. Capolavori dei Musei dei Zagabria Arheoloski Muzej. Arezzo 1991. 177–202.
- SOMOGYI 1997: Somogyi, P., Byzantinische Fundmünzen der Awarenzeit. Innsbruck 1997.
- SOPRONI 1966–67: Soproni, S., Valentinianus kori éremlelet Hajdúnánás – Tedejről. The Hajdúnánás Tedej medal find from the period of Valentinians. DMÉ 1966–67. 91–116.
- STARK 1992: Stark, R., Die Schatzfunde I und II von Szilágyosmlyó. Institut für Vor- und Frühgeschichte und

- Provinzialrömische Archäologie, Ludwig-Maximilian-Universität, München. Diplomarbeit. Ms.
- STEIN 1929: Stein, E., Untersuchungen zur spätbyzantinischen Verfassungs- und Wirtschaftsgeschichte. Mitteilungen zur osmanischen Geschichte 2. 1929.
- STEUER 1993: Steuer, H., Feldioara (Marienburg, Földvár). RGA 8. 1993. 306–307.
- SUPKA 1915: Supka, G., A magyarországi hún-uralom néhány érem emléke. – Einige numismatische Denkmäler der Hunnenherrschaft in Ungarn. ArchÉrt N.S. 35. 1915. 224–237. 33–44(!).
- SVOBODA 1953: Svoboda, B., Poklad byzanského kovotepce v Zemianském Vrboku. der Vehrwahrfund eines byzantinischen Meisters in Zemiansky Vrbok (Südslowakei). PamArch 44. 1953. 33–93, 101–107.
- SZÉKELY 1945: Székely, Z., A tekerőpataki népvándorláskori lelet. Der Fund von Tekerőpatak (Kom. Csík). FolArch 5. 1945. 95–99, 100–101.
- SZÉKELY 1969: Székely, Z., Materiale ale culturii Sîntana de Mureş din sud-estul Transilvaniei. Aluta 1. 1969. 7–90.
- TÉGLÁS 1897: Téglás, G., Várhelyi fibula. ArchÉrt N.S. 17. 1897. 288.
- Theophylaktos Simokates: Theophylaktos Simokates, Geschichte. Übersetzt und erläutert von P. Schreiner. Bibliothek der griechischen Literatur, Bd. 20. Stuttgart 1985. = The History of Theophylact Simocatta. An English Translation with Introduction and Notes by M. and M. Whitby. Oxford 1986.
- H. TÓTH – HORVÁTH 1992: Tóth, E.H. – Horváth, A., Kunbábony. Das Grab eines Awarenkhagans. Kecskemét 1992.
- VÁCZY 1940: Váczy, P., A hunok Európában. in: Attila és hunjai (Die Hunnen in Europa. in: Attila und seine Hunnen) ed: Gy. Németh. Budapest 1940. 61–142, 277–307.
- WOLFRAM 1979: Wolfram, H., Geschichte der Goten. München 1979.
- ZRINYI 1976: Zrinyi, A., Repertoriul localitatilor din judetul Mures cu descoperiri arheologice din secolele IV-XIII. e.n. Das Repertorium der Ortschaften des Kreises Mureş mit archäologischen Entdeckungen aus der IV-XIII. Jahrhunderten. Marisia 6. 1976. 125–151, 151.

Die völkerwanderungszeitlichen und frühmittelalterlichen Schatzfunde im Karpatenbecken. Katalog der Schatzfunde von 375 bis 1000.

Der Aufsatz wird in deutscher Sprache in den Akten des Symposions „Roman gold and the development of early Germanic kingdoms. Aspect of technical, socio-

political, artistic and intellectual development, A.D. 1 – 550.” in Stockholm veröffentlicht.

1. táblázat: A kárpát-medencei 4–10. századi kincsleletek kronológiai megoszlása

ARANY	EZÜST	BRONZ
4. sz. (375-től)		
Barbaricum		
a. Erdély		
Feldioara / Földvár		
Σ: 2254,17 g		
Crasna / Krászna		
Σ: 6,636,01 g		
Borsec / Borszék	Borsec / Borszék	
Σ: ? g	Σ: ? g	
Valea Strîmba / Tekerőpatak	Valea Strîmba / Tekerőpatak	
Σ: ? g	Σ: > 122,5 g	
		Cipău / Maroscsapó
		Gherla / Szamosújvár
		Laslea / Szászszentlászló
		Sarmizegetusa / Várhely
		Zernest
b. Alföld		
Brestov / Ormód		
Σ: > 528,4 g		
		Hajdúnánás – Tedej
		Jupa / Tibiscum
		Öcsöd
5. sz. I. fele		
Szilágysomlyó I.		
Σ: 2907,23 g		
Szilágysomlyó II.	Szilágysomlyó II.	
Σ: 2559,07 g	Σ: 2536,31 g	
Bíňa / Kisbény		
Σ: 482 g		
Debrecen, Umgebung		
Σ: > 8,19 g		
Dobra		
Σ: ? g		
Hida / Hídalmás		
Σ: ? g		
Hódmezővásárhely – Szikáncs		
Σ: 6446 g		
Nyírbátor		
Σ: > 7,8 g		
Şebeş / Szászsebes		
Σ: *106,12 g		
Sóshartyán – Aranyosgödör		
Σ: * > 454 g		
5. sz. második fele – 6. sz. első fele		
Sárvíz		
Σ: * 700,24 – 933,23 g		
Karancskeszzi		
Σ: 8,93 g		
		Nové Zámky / Érsekújvár
		Dolné Semerovce / Alsószemeréd
Someşeni / Szamosfalva		
Σ: > 630,78 g		

Budapest / Aquincum

Σ: > 439,6 g

Šeica Mică / Kisselyk

Σ: *454,00 g

Kora avar kor (567– 670/680?)

Bački Monoštor / Monostorszeg

Σ: ?

Berneceze(?)

Σ: *77,18 g

Firtos / Firtosváralja

Σ: *1350 g

Divoš / Sirmium

Σ: 1008,23 g

Dunaújváros

Kupusina / Bácskertes

Σ: ? g

Tépe

Σ: 82,26 g

Közép avar kor (670/680?–720?)

Halič / Gács

Σ: 45,49 g

Zemiansky Vrbovok / Nemesvarbók

Σ: > 80,441 g

Késő avar kor (720?–805)

Brestovac

Σ: 96,2 g

Nagyszentmiklós

Σ: 9926 g

Petrovci

Σ: 66,83 g

10. sz.

Gaj

Σ: *953,4 g

Gégény – Monokdomb

Σ: 168,49 g

„Huszt”

Σ: > 923,45 g

Királyföld

Σ: 158,1 g

Tokaj

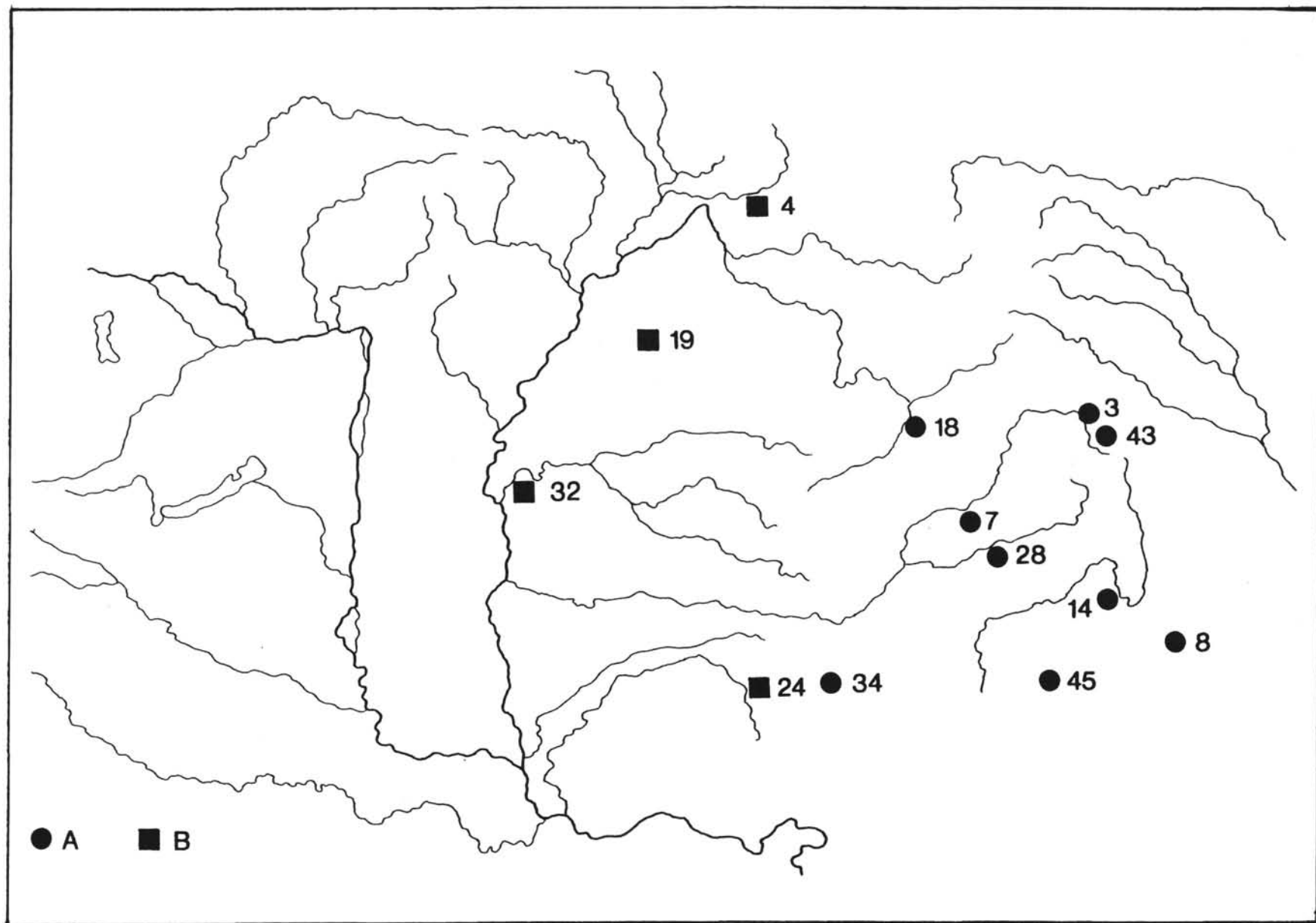
Σ: ?

Tokaj

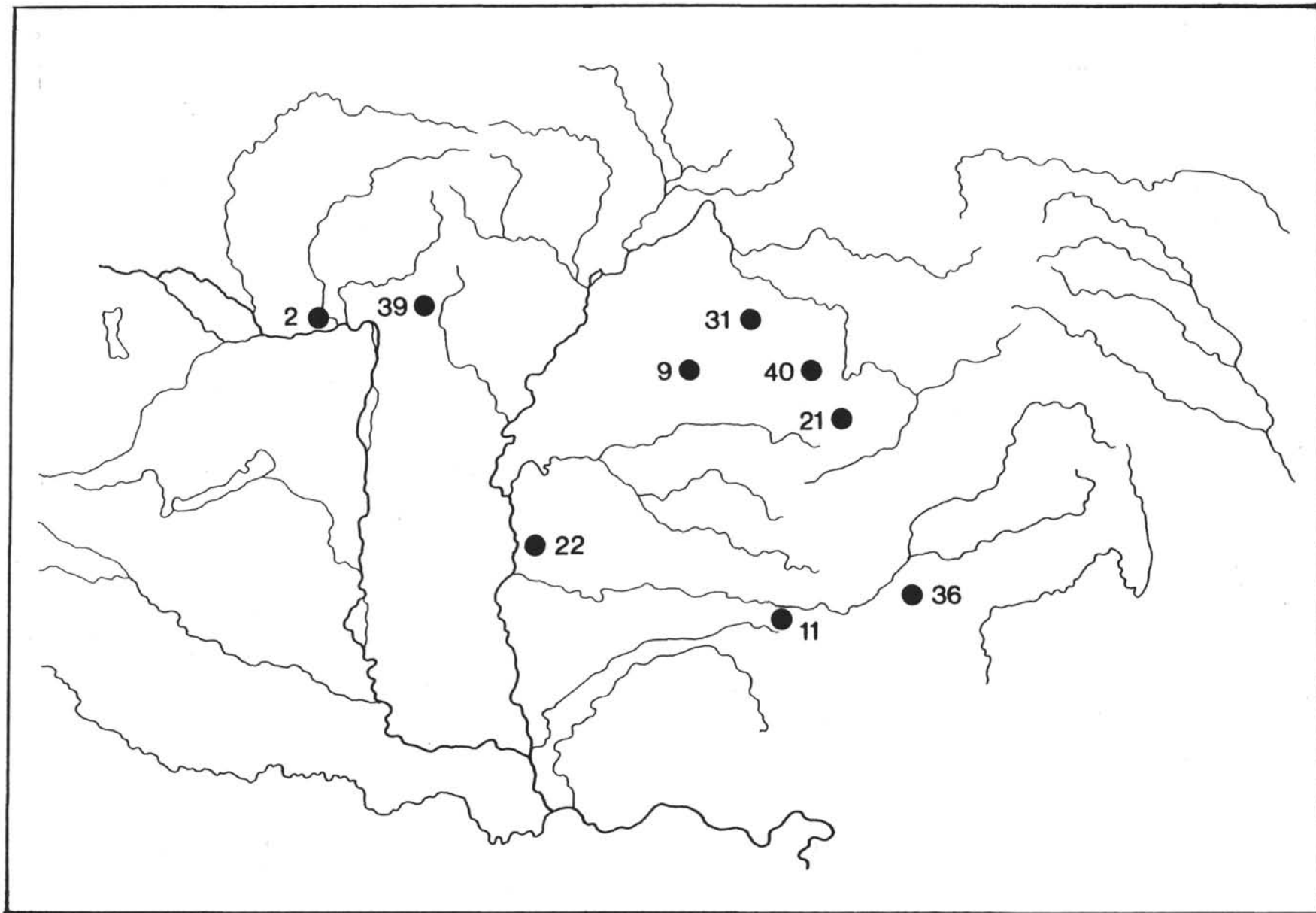
Σ: > 22,95 g

Zsenye

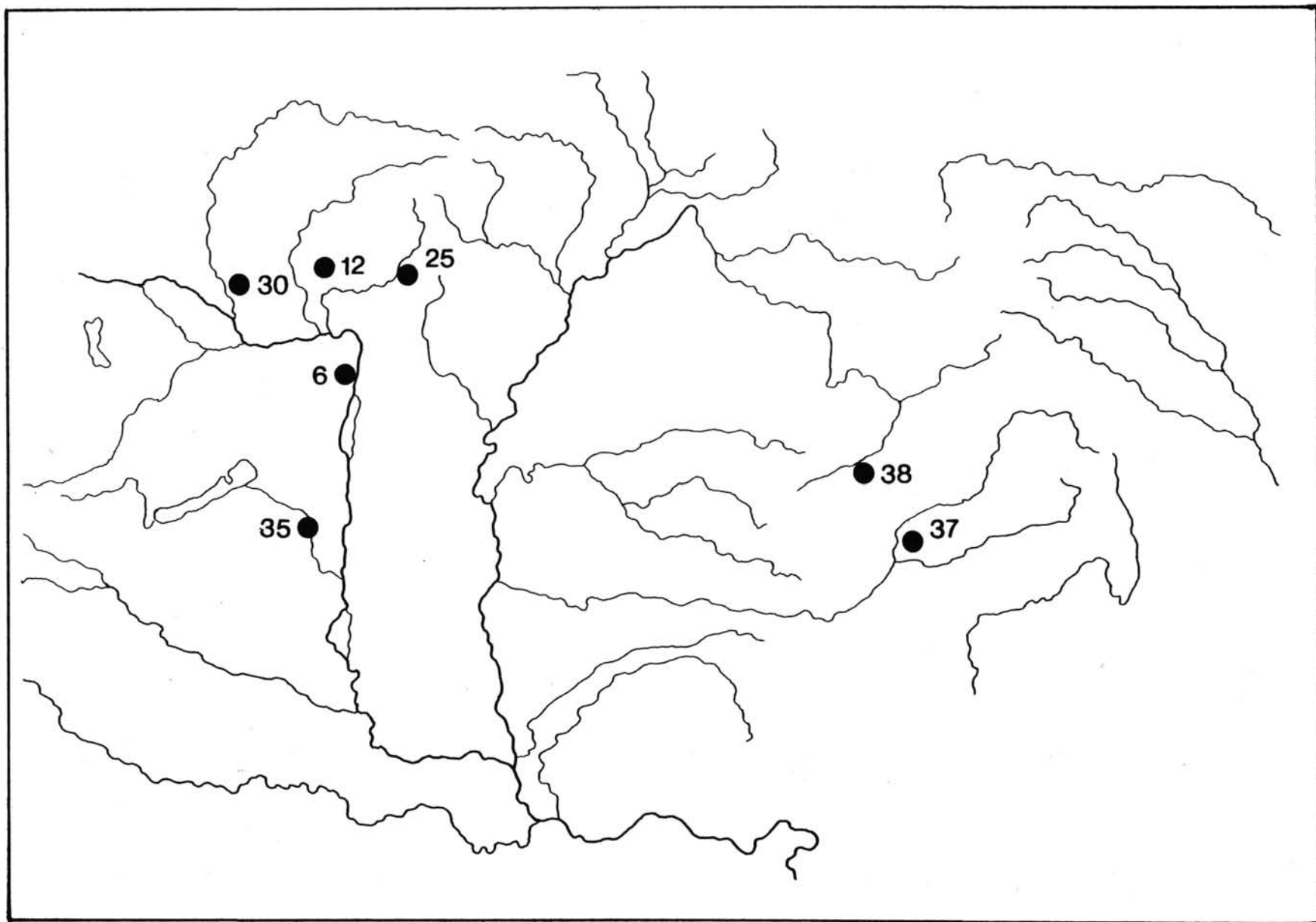
Σ: 276,48 g

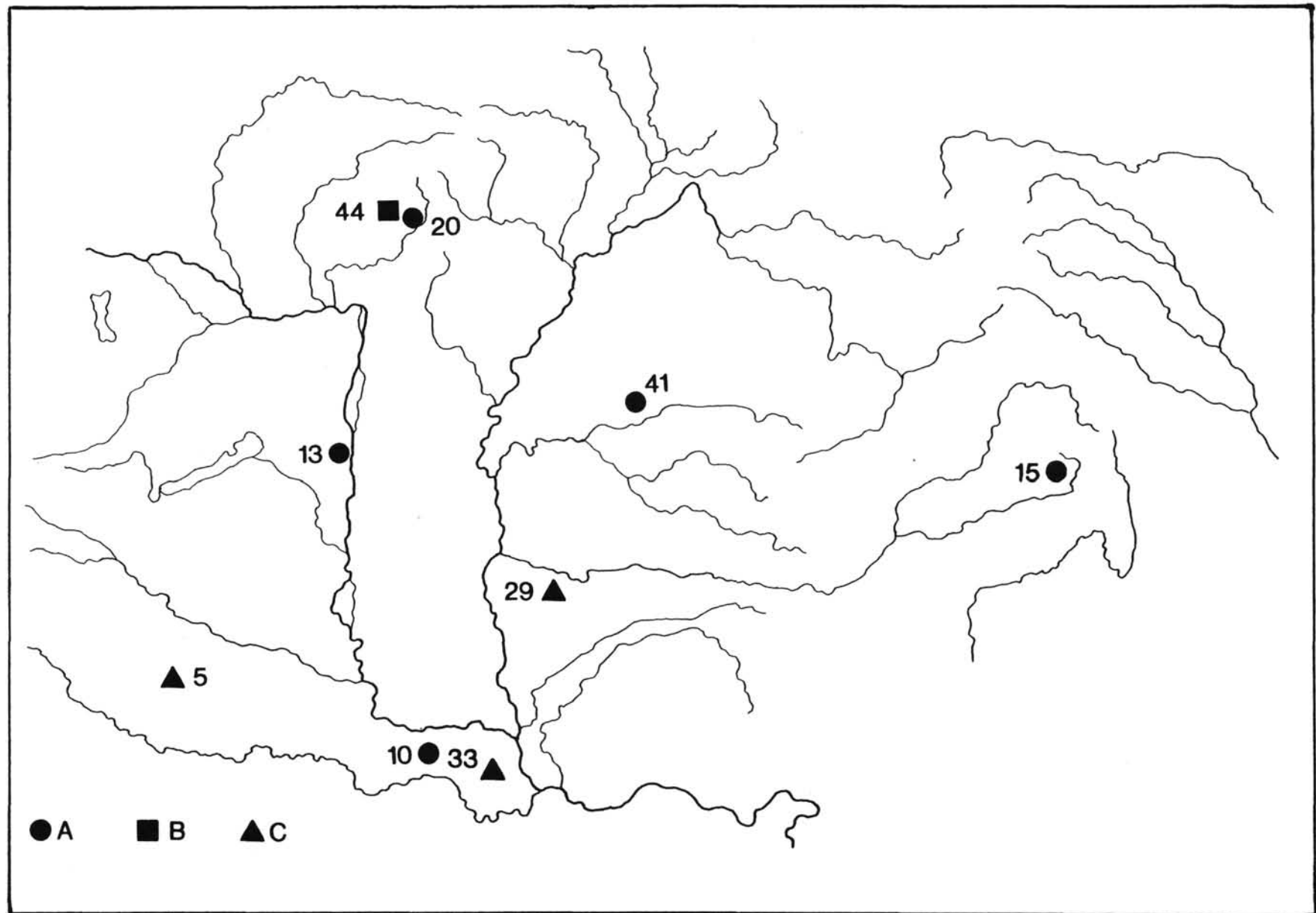
1. kép: 4. századi kincsleletek A: nyugati gót lelőhelyek, B: szarmata ill. vandál(?) lelőhelyek

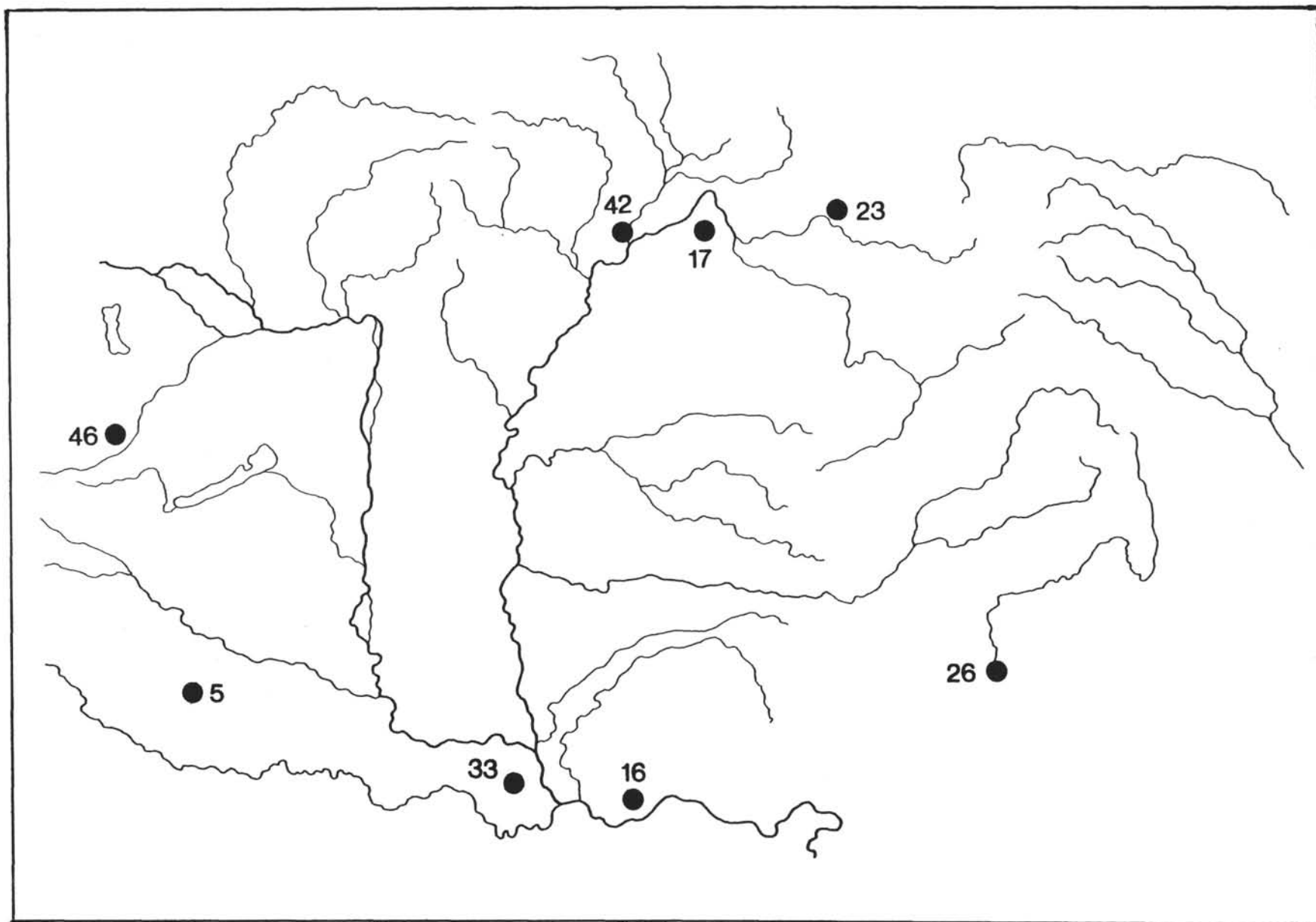
2. kép: 5. század első felének kincsleletei

3. kép: 5. század második felének és a 6. század első felének kincsleletei

4. kép: Avar kori kincsleletek. A: kora avar kor, B: közép avar kor, C: késő avar kor

5. kép: 10. századi kincsleletek

